

Artikel Hindoeïsme en moderniteit

Titel: Hindoeïsering van de moderniteit

Lead: Hoe gaat het hindoeïsme om met moderniteit? Zien ze de moderne ontwikkelingen als een bedreiging, of wordt het als een kans ervaren op vooruitgang? In het derde en laatste deel van een serie seminars over Religie en Moderniteit, kwam op 21 mei de rol van het hindoeïsme aan bod. Professor Gautam sprak hierbij over hindoeïsering van de moderniteit. In de eerste twee seminars stonden het christendom en de Islam centraal. De artikelen over deze bijeenkomsten verschenen op resp. 6 april en 11 mei in dit blad.

Om meer te begrijpen over de verhouding tussen hindoeïsme en moderniteit is het goed om te kijken naar de Indiase samenleving, waar het hindoeïsme een centrale rol speelt.

Sinds 1990 heeft India een sterk groeiende economie. Het land ontpopt zich als wereldwijde softwareontwikkelaar en administratieve dienstverlener. Prefab kantoren schieten als paddestoelen uit de grond in steden als Mumbai en Bangalore. Indiase zakenimperies zoals van Tata en Mittal maken een wereldwijde groei door. De economie groeit jaarlijks met 10%. Tegelijkertijd is de armoede in India nog lang niet voorbij. Ongeveer 300 miljoen mensen, dat is 30% van de bevolking, moet hier rondkomen van minder dan een dollar per dag. De helft van alle Indiase kinderen is ondervoed en gaat niet naar school. Ondanks de grote armoede heeft India in 2003 de officiële ontwikkelingshulp van de Nederlandse overheid beëindigd. Dat betekent niet dat ze tegen ontwikkelingshulp is, want India ontvangt nog steeds hulp van andere landen zoals de Verenigde Staten. Wel betekent dit dat India tegenwoordig zelf bepaalt van welke landen ze wel en niet hulp wil ontvangen. Nederland bleek niet meer welkom nadat het zich in 2002 kritisch uitliet over de Indiase overheid. Tijdens een massamoord in Gujarat, waar extremistische hindoes tweeduizend moslims vermoordden greep de Indiase politie namelijk niet in.

Wat ons in het Westen het meeste opvalt aan India is het kastensysteem waarbij vanaf de geboorte vaststaat of mensen wel of niet iets kunnen bereiken in de samenleving. Dr. Mohan Gautam, emeritus hoogleraar antropologie en indologie, stelde tijdens het seminar over Religie en Moderniteit dat het kastensysteem oorspronkelijk een systeem was van kansen en mogelijkheden. Het bood keuzes in een mensenleven, die niet slechts eenmalig (als kind) gemaakt werden maar ook in andere levensfasen aan de orde kwamen. Steeds konden mensen opnieuw een richting kiezen aan hun leven. Sinds de middeleeuwen is het kastensysteem echter veranderd doordat mensen binnen de eigen kaste gingen huwen. Vervolgens werd voor dit systeem de geboorte doorslaggevender dan de open keuzes die men in het leven kon maken en ontwikkelde het systeem zich in haar huidige vorm: de genetische banden bepalen iemands kaste, en je tijdens het leven verplaatsen van de ene naar de andere kaste is niet mogelijk. De kastelozen (dalits) hebben het daarbij het slechtst getroffen; zij hebben nauwelijks toegang tot werk, onderwijs en gezondheidszorg, ondanks het feit dat het kastensysteem in 1950 is afgeschaft. Meer dan 50 jaar later is dit systeem uiteindelijk toch aan veranderingen onderhevig: Enkele weken geleden heeft in India's meest bevolkte en invloedrijke deelstaat Uttar Pradesh een kasteloze vrouw, Mayawati Kumari, de verkiezingen gewonnen. In haar partij, de "Bahujan Samaj Partij", zijn alle niveau's van de Indiase samenleving vertegenwoordigd, van kastelozen tot de hoogste brahmanen. Haar volgende doelstelling is de eerste kasteloze premier van India te worden.

Tijdens het seminar ging professor Gautam nader in op de verhouding tussen moderniteit en het hindoeïsme. Het hindoeïsme is, zo stelde hij, in tegenstelling tot het christendom en de islam, geen religie maar een levenswijze. Christendom en islam zijn beide gebaseerd op één heilig boek; het hindoeïsme niet. Deze religie is 5000 jaar oud en wordt gekenmerkt door het open staan voor veranderingen. Omdat in een mensenleven zaken als omstandigheden en omgeving steeds veranderen en de mens zich daar steeds bij moet aanpassen, wordt *verandering* gezien als een integraal onderdeel van het leven en van de samenleving. Het is daarom een belangrijk kenmerk van het hindoeïsme. Tegelijkertijd speelt *continuïteit* en traditie een centrale rol. Er wordt altijd weer teruggerepen op een aantal traditionele hindoeïstische basiswaarden zoals sewa (dienstbaarheid) en bhakti (liefdevolle

toewijding). Het feit dat zowel continuïteit als verandering centraal staan in het hindoeïsme, zorgt er volgens Gautam voor dat het hindoeïsme nooit een hindernis is geweest voor modernisering en dat hindoeïstische samenlevingen altijd open hebben gestaan voor nieuwe ontwikkelingen en technieken. Er heeft geen modernisering van het hindoeïsme plaatsgevonden, stelt Gautam, maar een hindoeïsering van de moderniteit. Met behoud van de traditionele waarden worden veranderingen geïntegreerd in de hindoeïstische samenleving.

In de discussie na afloop van de lezing van professor Gautam komen een aantal vragen naar voren. Is het zo dat hindoes goed integreren in andere samenlevingen of passen ze zich juist zoveel aan dat er niets eigens overblijft? Gautam bestrijdt het laatste. Je ziet het ook bij de hindoes in Nederland. Ze leveren een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie, maar blijven dat doen vanuit hun eigen levensvisie waar respect, toewijding en dienstbaarheid centraal staan. Zo hebben ze, volgens Gautam, een nieuw type ondernemerschap geïntroduceerd in de Nederlandse samenleving. Ze zijn te vergelijken met de Joodse gemeenschap in Nederland: ook zij zijn volledig onderdeel van de Nederlandse samenleving maar wel vanuit hun eigen religieuze achtergrond.

Vervolgens wordt geïnformeerd naar het groeiende hindoe-fundamentalisme in India. Hoe moeten we dit zien in het licht van de stelling dat het hindoeïsme zich eenvoudig lijkt aan te passen aan nieuwe situaties? Paul van der Velde, universitair docent Hindoeïsme en Boeddhisme aan de Radboud Universiteit Nijmegen, gaat in op deze vraag. De groei van het fundamentalisme heeft enerzijds te maken met de opkomst van andere religies in de Indiase samenleving. Sommige aanhangers gedragen zich uitermate gewelddadig en intolerant tegen de hindoes, die daarop met geweld reageren. Tegelijkertijd is er een hindoeïstische beweging in opmars in India die teruggang naar de oude waarden predikt: door op een traditionele manier te leven wordt de wereld weer zoals de (ideale) beginsituatie. Sommigen willen deze situatie bereiken door de 'tegenstanders' met geweld uit te schakelen.

Gautam relateert de opkomst van het fundamentalisme aan armoede: "Als iedereen toegang heeft tot de goederen en diensten van de samenleving, zal fundamentalisme vanzelf verdwijnen." Hierop wordt vanuit de zaal gevraagd hoe het komt eigenlijk dat er nog steeds zoveel armen wonen in India, ondanks de mooie theorieën over het hindoeïsme. Hier kan hij geen helder antwoord op geven. Theorie en praktijk blijken niet goed bij elkaar aan te sluiten; evenals bij andere religies verschilt het gepredikte waardensysteem van de dagelijkse realiteit. Vanwege dit feit is ontwikkelingshulp voor de armen en de kastelozen nog steeds hard nodig. Daarbij moet worden opgepast voor een paternalistische houding waarbij Westerse organisaties menen te weten welke vorm en manier van ontwikkeling voor de mensen daar het beste is. In overleg met de lokale bevolking, en met respect voor de lokale culturele en religieuze waarden komt ontwikkeling het best tot zijn recht.

Aan het eind van het seminar stelt Gerrie ter Haar, professor Religie en Ontwikkeling bij het Institute for Social Studies in Den Haag, de vraag hoe ontwikkelingsorganisaties met alle informatie van dit seminar een stap verder kunnen komen richting strategie? Het Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling, die deze serie seminars heeft georganiseerd, zal dit nader uitwerken. In oktober organiseert het kenniscentrum een belangrijke conferentie met partners uit ontwikkelingslanden om gezamenlijk te komen tot een integrale visie op ontwikkeling. Bij deze visie zal het niet alleen gaan om meetbare zaken maar ook om elementen als respect en waardigheid. Het materiaal uit de drie seminars over moderniteit zal als bouwstenen dienen voor deze en volgende activiteiten van het kenniscentrum.

Esther Dwarswaard

Projectmedewerker van het Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling te Utrecht

www.religie-en-ontwikkeling.nl